

μάλιστα δὲν ἐπεβουλευθῆς ποτὲ τὴν ἐλευθερίαν μου, (καὶ ἐκάγχασεν ὁ ἀγαθὸς καθηγητής,) ἀλλὰ καλλίτερα νὰ εἶναι καθαρὰ τὰ πράγματα.

— Βέβαια, βέβαια!

Καὶ θλίψας τὴν παχεῖαν χεῖρα, τὴν ὁποίαν ὁ Κος Πλατέας ἔτεινε φιλικῶς, ἐξηκολούθησεν ὁ Κος Λιάκος τὸν δρόμον του ταχύνας τὸ βῆμα, ἐνῶ ὁ καθηγητής τῶν Ἑλληνικῶν ἐπορεύετο βραδέως πρὸς τὴν οἰκίαν του.

[Ἐπεται συνέχεια]

Δ. ΒΙΚΕΛΑΣ

ΤΟ ΔΙΚΤΑΙΟΝ ΑΝΤΡΟΝ

Ἄνωθι τοῦ χωρίου Ψυχροῦ, κειμένου ἐν τῷ ὄροπέδιῳ τοῦ Λασιθίου, ὑπάρχει σπήλαιον, ἐν ᾧ οἱ ποιμένες ἐκ παλαιοῦ μανδρίζουσι τὰ ποιμνιά των ἐν καιρῷ χειμῶνος, οὐδὲν ὅμως εἶχε διεγείρει μέχρι πρό τινων ἐτῶν τὴν προσοχὴν αὐτῶν. Πρὸ 4—5 ἐτῶν κυνηγὸς καταφυγῶν ἐκεῖ ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ σπηλαίου, προσέκρουσε διὰ τῆς ἀκτηρίδος τοῦ ὄπλου του εἰς μετάλλινόν τι ἀντικείμενον, ὅπερ ἀναλαθὼν καὶ παρατηρήσας ἀκριβέστερον εἶδεν ὅτι ἦτο χαλκοῦν ἀγαλμάτιον, παριστάνον βουῖν. Τὴν ἐπαύριον διαδοθέντος τοῦ γεγονότος εἰς τὸ χωρίον πολλοὶ χωρικοὶ ἀνήλθον εἰς τὸ σπήλαιον, ἐνθα ἀνασκάψαντες ἀνεύρον εἰς μικρὸν βάθος πολλὰ τοιαῦτα ἀγαλμάτια χάλκινα καὶ πήλινα, δύο ἢ τρεῖς χαλκίνοις πελέκει, βέλη τινά, ξίφη μικρὰ καὶ λαβὰς τούτων, καὶ αἰχμάς δοράτων, πάντα ταῦτα χάλκινα. Πρὸς τούτοις δὲ πήλινα ἀγγεῖα, ἅτινα οἱ χωρικοὶ ἐκάλεσαν *σκουτέλια* διὰ τὴν ὁμοιότητα αὐτῶν πρὸς τὰ σήμερον οὕτως ὀνομαζόμενα.

Παρακινηθέντες ἐκ τοῦ πλουτοῦ των ἐν τῷ Ἰδαίῳ Ἄντρον ἀναθημάτων, καὶ γινώσκοντες ὅτι πολλοὶ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀναφέρουσι τὸ Δικταῖον Ἄντρον, ἐν ᾧ ἐγεννήθη ὁ Ζεὺς, ἀπεφασίσμεν μετὰ τοῦ κ. F. Halbherr νὰ ἐπισκεφθῶμεν καὶ ἐρευνήσωμεν ἀκριβέστερον τὸ σπήλαιον τοῦτο, μήπως εἶναι τὸ περιλάλητον ἐκεῖνο ἐν τῇ ἀρχαιότητι Δικταῖον Ἄντρον.

Ἀνεχωρήσαμεν ἐξ Ἡρακλείου τῇ 28 Ἰουλίου τὸ πρωῖ, περὶ μεσημβρίαν δ' ἐφθάσαμεν εἰς τὸ χωρίον Ξυδᾶ τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος, ἐνθα διεμείναμεν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας, ἐπισκεφθέντες τὰ εἰρείπια τῆς Λύκτου, ὅπου ἀνεύρομεν καὶ τεμάχιον ἀρχαϊκῆς ἐπιγραφῆς. Ταύτην θὰ δημοσιεύσῃ προσεχῶς ὁ κύριος Halbherr.

Ἐκ τῆς Λύκτου ἀνεχωρήσαμεν τὸ πρωῖ, μετὰ κοπιωδεστάτην δὲ διὰ τῶν ὁρέων δίωρον πορείαν ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ὄροπέδιον τοῦ Λασιθίου. Μετὰ τοσοῦτον ἐπίπονον διὰ τῶν ὁρέων πορείαν αἰσθάνεται τις εὐφρόσυνον ἐκπληξιν, ἅμα, κατερχόμενος τὴν ὄφρυν τοῦ ὄροπεδίου, ἴδῃ πρὸ αὐ-

τοῦ ἐκτεινομένην μακρὰν καὶ εὐρεῖαν λειοτάτην πεδιάδα, περιστεμμένην ὑπὸ τῶν κορυφῶν τῶν ὁρέων, εἰς τοὺς πρόποδας τῶν ὑποίων βλέπει περὶ τὰ χωρία τοῦ Λασιθίου ἐν μέσῳ χλοερῶν δένδρων.

Τὸ ὄνομα *Λασιθι* δὲν εἶνε βεβαίως παλαιόν. Πόθεν παρήχθη ἡ λέξις εἶνε νομιζόμεν ἀκόμη ἀμφίβολος. Ὁ κ. Γιανναράκης ὑποθέτει ὅτι ἐγένετο κατὰ συγκοπὴν ἐκ τοῦ *La Sitia*. Ἐν καιρῷ τῆς Ἐνετοκρατίας ὑπῆρχεν ἴδιος νομὸς ἐν Κρήτῃ *La Sitia*, ἐν τῷ νομῷ δὲ τούτῳ κεῖνται καὶ τὰ ὄρη ταῦτα, ὀνομασθέντα οὕτω ἐκ τοῦ ὄλου νομοῦ καὶ διατηρήσαντα τὸ ὄνομα.

Τὸ χωρίον *Ψυχρὸν* κατοικεῖται ὑπὸ 70 περίπου χριστιανικῶν οικογενειῶν. Ἐν ὄλῳ δὲ τῷ ὄροπέδιῳ ὑπάρχουσι 15 χωρία κατοικούμενα ὑπὸ 6,000 περίπου ψυχῶν. Ἐν τῷ χωρίῳ *Ψυχρῷ* διακρίνεται στερεῶς ἠλοδομημένη δημοτικὴ σχολὴ κτισθεῖσα καὶ συντηρουμένη δαπάναις τοῦ ἐκ τοῦ χωρίου τούτου καταγομένου Α. Παπαδάκη, τοῦ μεγάλου τοῦ Πανεπιστημίου εὐεργέτου.

Ἀπὸ τοῦ χωρίου τούτου ἀναβαίνοντες τὴν πλευρὰν τοῦ ὑπερκειμένου ὄρους ἐφθάσαμεν μετὰ 20 λεπτὰ τῆς ὥρας εἰς τὸ ἐν λόγῳ σπήλαιον.

Ἐξῶθεν τῆς εἰσόδου αὐτοῦ ὑπάρχει εἶδος ἐπιπέδου αὐλῆς ἐχούσης μῆκος μὲν 30 μέτρων περίπου, πλάτος δὲ 5—6. Ἀπὸ τῆς αὐλῆς ταύτης ἐκτείνεται ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ θεατοῦ τὸ λεκανοπέδιον τοῦ Λασιθίου μετὰ τῶν πέριξ χωρίων.

Ἡ εἰσόδος τοῦ σπηλαίου εὐρεῖα καὶ ὑψηλὴ εἶνε πρὸς ἀνατολάς. Τὸ δὲ σπήλαιον πρὸς εὐχερεστέραν περιγραφὴν διαιροῦμεν εἰς ἐξωτερικόν, καὶ εἰς βαθύτερον ἢ βάραθρον.

Τὸ ἐξωτερικόν σπήλαιον ἔχει μῆκος ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον 25 μέτρα, πλάτος δὲ 15 καὶ ὕψος 5 μέτρα. Τὸ ἔδαφος τοῦ σπηλαίου φαίνεται ὅτι τὸ πάλαι δὲν θὰ ἦτο πολὺ ἀνώμαλον. Τὴν σήμερον ὅμως ὁ ἐπισκεπτόμενος αὐτὸ ἀναγκάζεται νὰ διέρχηται διὰ πολλῶν καὶ μεγάλων βράχων, οἵτινες ἔχουσι καταπέση ἀπὸ τῆς ὀροφῆς.

Πρὸ τῆς εἰσόδου ἄνωθεν τῆς αὐλῆς διακρίνεται βράχος τετράγωνον σχῆμα λαθὼν δι' ἀνθρωπίνης ἐργασίας. Ἐκάστη πλευρὰ τοῦ βράχου τούτου ἔχει μῆκος 2,50 μέτρα περίπου, ὕψος δὲ ἐν μέτρῳ ἐνὸς καὶ ἡμίσεος. Ἡ ἀνωτέρα αὐτοῦ ἐπιφάνεια εἶνε τώρα ἐντελῶς ἀνώμαλος καὶ ἀκανόνιστος. Πιστεύομεν ὅμως ὅτι ἠλλοίωσε ταύτην ὁ χρόνος οὕσαν τὸ παλαιὸν ὕμαλῃν. Ὁ βράχος οὗτος θὰ ἐχρησίμευε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὡς βωμὸς. Δὲν εἶνε μὲν τοῦτο τόσῳ καταφανές, οὐδὲ ἔχει ὁ βράχος τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ πρὸ τοῦ Ἰδαίου Ἄντρον βωμοῦ, ἀλλὰ οὔτε τὸ σπήλαιον τοῦτο ἐν συνόλῳ, οὔτε τὰ ἐν αὐτῷ εὐρεθέντα παρουσιάζουσι τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ἰδαίου Ἄντρον.

Πρὸς τὴν νότιον πλευρὰν τοῦ σπηλαιῶ ἴσταται μέγας σταλακτίτης ἐν εἶδει στήλης με εὐρείαν ὠσειδῆ βάσιν. Ἡ στήλη αὕτη ἀποτελεῖ οἰονεὶ τὸ ὄριον μεταξύ τοῦ περιγραφέντος σπηλαιῶ καὶ τοῦ ὑπὸ τὴν στήλην χαίνοντος βαράθρου.

Ἡ εἴσοδος τοῦ βαράθρου εἶνε εὐρεία. Ὑπὲρ ταύτην δὲ φαίνεται πυκνότερος κισσὸς καλύπτων τὸ ἀνώτερον μέρος τῆς ὀρυθῆς αὐτῆς. Ἡ κλίσις τοῦ βαράθρου ἐκ τῆς εἰσόδου πρὸς τὸν μυχὸν δὲν εἶνε πολὺ ἀπότομος, διὸ εὐχερῶς σχεδὸν δυνάμεθα νὰ κατέλθωμεν ἄνευ τῆς βοηθείας σχοινίων ἢ κλιμάκων. Ἐν ὥρᾳ δὲ μεσημβρίας φωτίζεται ἱκανῶς ἀπὸ τῆς εὐρείας εἰσόδου του, ὥστε ἡ καθόδος δυνατὸν νὰ γείνη καὶ ἄνευ τεχνητοῦ φωτός.

Κατελθόντες εἰς 5 1/2 μέτρων ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς εἰσόδου ἀπαντῶμεν σταλακτίτας ὑψομένους ἀπὸ τοῦ ἐδάφους τοῦ σπηλαιῶ εἰς ἱκανὸν ὕψος, καὶ ἀποτελοῦντας οἰονεὶ διάφραγμα χωρίζον τὸ βάραθρον εἰς δύο ἄνισα μέρη, τὸ μικρότερον πρὸς τὸ στόμιον, καὶ τὸ μεγαλύτερον πρὸς τὸ βάθος. Εἰς 33 δὲ μέτρων ἀπὸ τοῦ στομίου ἀπόστασιν εἶνε τὸ πλατύτατον μέρος τοῦ βαράθρου, 20 μέτρων περίπου. Ὀλίγῳ κατωτέρω τοῦ μέρους τούτου εἶνε τὸ ὑψηλότερον μέρος τοῦ σπηλαιῶ. Ἐνταῦθα ἢ ἀπὸ τῆς ὀροφῆς πρὸς τὸ ἔδαφος ἀπόστασις εἶνε 12 μέτρων. Ἐνταῦθα που στήλαι σταλακτιτῶν καὶ μεγάλοι σταλακτίται κρεμάμενοι ἀπὸ τῆς ὀροφῆς ἀποτελοῦσι δεύτερον χωρίσμα. Καταβαίνοντες βαθύτερον αἰσθανόμεθα συχνοτέρας πιπτούσας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μας σταγόνας ἀπὸ τῆς ὀροφῆς, καὶ τὴν περὶ ἡμᾶς ἀτμοσφαῖραν ὑγροτέραν καὶ δροσερωτέραν. Εἰς πλάγιόν τινα μυχὸν ἀριστερὰ τῷ καταβαίνοντι εὐρίσκεται ἐντὸς μικροῦ λάκκου ψυχρότατον καὶ διαυγέστατον ὕδωρ. Τέλος δὲ εἰς τὸν πυθμένα τοῦ βαράθρου οἱ σταλακτίται ἔχουσι διαίρεσιν τὸν μυχὸν αὐτοῦ εἰς τρεῖς μικροὺς μὲν ἀλλ' ὑψηλοὺς θαλάμους, ἀφήσαντες μόνον μεταξύ αὐτῶν στενὰς θύρας, καὶ μικρὰς ὀπὰς ἐν εἶδει παρθύρων. Ἀπὸ τῆς ὀροφῆς τῶν θαλάμων τούτων κρέμονται οἱ ὠραιότατοι σταλακτίται ἔχοντες μῆκος 2—3 μέτρων. Τὸ ὅλον μῆκος τοῦ βαράθρου ἀπὸ τοῦ στομίου μέχρι τοῦ πυθμένος αὐτοῦ εἶνε 85 περίπου μέτρων.

Τὰ πλεῖστα τῶν ἀναθημάτων εὐρέθησαν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ σπηλαίῳ, πρὸς τὸ νότιον αὐτοῦ μέρος, πλησίον τοῦ σταλακτίτου, ὅστις ἴσταται ἐπὶ τοῦ στομίου τοῦ βαράθρου. Ἐκεῖ πλησίον σώζεται καὶ τοῖχος τις ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, ὅστις θὰ ἐκτίσθη ἕνα ὑποβαστάση βράχον ἐπαπειλοῦντα πτωσὶν ἀπὸ τῆς ὀροφῆς τοῦ σπηλαιῶ. Νῦν ὁμως ὁ βράχος ἔχει καταπέση ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν.

Ἀνασκάψαντες δι' ὅλης τῆς ἡμέρας καὶ διὰ πολλῶν ἐργατῶν εἰς πολλὰ μέρη τοῦ σπηλαιῶ καὶ τῆς αὐλῆς αὐτοῦ εὐρομεν εἰς μικρὸν βάθος

0,30—0,80 μέτρον πλῆθος θραυσμάτων εὐτελῶν πηλίνων ἀγγείων, ἐξηγάγομεν δὲ καὶ τινα ἀκέραια τιαυτά. Πλὴν τούτων εὐρομεν ἡμίκαυστα κέρατα βοῶν καὶ τράγων, οἵτινες θὰ εἶχον θυσιασθῆ εἰς τὴν ἐνταῦθα λατρευομένην θεότητα. Σὺν τούτοις δὲ ἀπηντήσαμεν καὶ κέρας ἐλάφου. Σημεῖον τοῦτο ὅτι ἔζη ποτὲ ἐν Κρήτῃ ἡ ἐλάφος. Ἐξ ἄλλης ὕλης ἀντικείμενα δὲν ἀνεύρομεν πλὴν δύο χαλκίνων βελῶν, μιᾶς καρφίδος καὶ ἐνὸς μικροῦ μαχαιρίου χαλκίνου καὶ τούτου.

Τὰ ἐξῆς δὲ ἀντικείμενα εὐρεθέντα ἄλλοτε ἐν τῷ σπηλαίῳ ὑπὸ τῶν χωρικῶν ἡγοράσαμεν διὰ τὸ μουσεῖον τοῦ ἐν Ἑρακλείῳ Φιλεκπαιδευτικοῦ Σουλῶγου.

α') 3 πήλινα εἰδῶλια βοῶν 0,5—0,10 μέτρον τὸ μῆκος.

β') 6 χαλκίνα εἰδῶλια βοῶν μικρότερα τῶν πηλίνων.

γ') Μίαν κεφαλὴν βοῦς μεγαλητέραν πηλίνην.

δ') Πήλινον εἰδῶλιον τράγου.

ε') Χαλκοῦν ἀγαλμάτιον παριστᾶνον παλαιστὴν περιεζωσμένον με στενὴν ζώνην. Ἀρχαϊκώτατον.

ς') Δύο μικρὰ χαλκίνα ἀπεικασματα ἀσπίδων.

ζ') Δύο λαβὰς χαλκᾶς μικρῶν ξιφῶν.

η') Τρία εἰδῶλια πήλινα ὅμοια πρὸς ἐκεῖνα, ἅπερ ἀνεῦρεν ὁ Schliemann ἐν Τύρινθι.

θ') Αἰχμὴν δόρατος ἀναθηματικῆν.

ι') Ὀλίγα χαλκίνα βέλη.

ια') Σφύραν χαλκῆν.

ιβ') Τρεῖς ἀναθηματικούς πελέκεις.

ιγ') Δύο πηλίνες μυροδόχους.

ιδ') Χαλκῆν πόρπην.

Πλὴν τούτων δὲ καὶ πολλὰ πήλινα ἀγγεῖα εὐτελῆ ὡς προείπομεν ἄνευ χρώματος ἢ βερεικίου.

Πολλῷ πλεῖονα ὁμως τούτων καὶ τὰ ἀξιολογώτερα εἶχον πρὸ πολλοῦ πωλήση οἱ χωρικοὶ εἰς ἄλλους.

Ἐξ ὧσων εἶδομεν ἐπέισθημεν ὅτι τὸ σπήλαιον τοῦτο ἐχρησίμευε βεβαίως ὡς προσκύνημα εἰς ἐποχὴν ἀρχαιοτάτην, ἂν ὁμως εἶναι πράγματι τὸ περίφημον Δικταῖον Ἄντρον ἐν ᾧ ἐγεννήθη ὁ Ζεὺς θὰ ἀποδείξωσιν ἴσως μετ' οὐ πολὺ ἀκριβέστεραι ἔρευναι.

Ἐν Ἑρακλείῳ τῇ 16 Αὐγούστου, 1886.

ΙΩσηφ Χατζιδάκης.

Ὁ Ἑρασμος τόσον ἐτίμα τὸν χαρακτῆρα τοῦ Σωκράτους, ὥστε ἔγεται ὅτι μελετῶν τὸν βίον καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ κατελήθη ὑπὸ ἐπιθυμίας νὰ κατατάξῃ αὐτὸν ἐν τοῖς καὶ ἀγίοις ὅτι ἀνεζώνησε : Sancte Soctates, ora pro nobis. (Ἄγιε Σώκρατες, δέου ὑπὲρ ἡμῶν.)